

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk

Månedsskrift

6 · 2020

I dette nummer

Königliche Realschule zu Tondern	203
Britta Bargfeldt	
Peter Petersen, Skovby. En sønderjysk krigsfange	211
Steffen Riis	
Generalsekretærens skrivebord .	215
Anton Marckmann og Bo Albrechtslund	
Den mystiske flyver ved Dybbølfesten	220
René Rasmussen og Hanne C. Christensen	
Grænselandskronikken	227
Poul-Erik Thomsen	
Bognyt	235
Det sker i Museum Sønderjylland	238
Mikkel Leth Jespersen	
Bagsiden om forsiden	240
Tenna Rejnholt Kristensen	

Forsidebilledet

Genforeningsstenen i Lavensby på Als.
Foto: Museum Sønderjylland.

Næste nummer af Sønderjysk Månedsskrift kommer omkring den 4. oktober 2020.

Meddelelser fra redaktionen

Sønderjysk Månedsskrift fejrer i år genforeningsjubilæet ved at bringe mindst én artikel om emnet i hver af årets otte numre. Samtidig vil også Bagsiden om forsiden beskæftige sig med Genforeningen. I dette nummer fortæller Hanne C. Christensen og René Rasmussen om flyveren Christian L. Johannsen, der kastede et Dannebrog ned over Dybbølfesten, og Anton Marckmann og Bo Albrechtslund fortæller om generalsekretær i C.I.S., Brudenell-Bruce.

Kolofon

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland i samarbejde med Museum Sønderjylland og Sønderjysk Kulturfællesskab.

Pris for medlemskab af Historisk Samfund for Sønderjylland inkl. Sønderjysk Månedsskrift: 325 kr. årligt inkl. moms og forsendelse.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Tlf. 7462 4683. Mail: hssdj@hssdj.dk. www.hssdj.dk.

Layout: Tekst & Design, Haderslev.

Tryk: Mohrdieck Tryk A/S, Aabenraa.

Redaktion

René Rasmussen (ansv.)
Museum Sønderjyllands
Mediearkiv www.msj.dk
Tlf. 30802732. Mail: rera@msj.dk

Lennart S. Madsen
Museum Sønderjylland - Arkæologi
Haderslev.

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne.

MSJ MUSEUM
SØNDER
JYLLAND

Sønderjysk
KULTUR-
fællesskab

**Historisk Samfund
for Sønderjylland**

Königliche Realschule zu Tondern

Af Britta Bargfeldt

Frem af glemslen dukkede i vinter en lærerrådsprotokol for Tønders realskole 1906-1916. Suppleret med andre oplysninger giver den et enestående indblik i skolens hverdag.

TØNDERS SKOLEVÆSEN bestod i begyndelsen af 1900-tallet af seminariets øvelsesskole samt den forholdsvis nybyggede kommuneskole i Jernbanegade (nu Richtsensgade). Den sidstnævnte var opdelt i en afdeling - med mellemskole - for drenge og en afdeling for piger.

Blandt byens embedsstand og højere borgerskab blev der arbejdet på at få oprettet en realskole for drenge. Herved ville sønnerne bl.a. få mulighed for karrierer som reservoefficerer.

Arbejdet førte til, at byrådet i december 1905 vedtog at oprette en kommunal realskole, og allerede i april 1906 kunne de første 53 elever starte i de to yngste klasser, Sexta og Quinta, i *Städtische Realschule zu Tondern*.

De fysiske rammer

Som *Provinzialschulrat* Brocks kunne konstatere ved sit første besøg, var de ydre forhold meget beskedne. Realskolen rådede over et par klasseværelser i kommuneskolen; intet rektorkontor, intet lærerværelse. Gymnastikundervisningen foregik i lånte lokaler på seminariet. Det måtte der rådes bod på.

Byrådet besluttede at købe en byggegrund. Flere placeringer var i spil, men i oktober 1907 erhvervede man Greisens Fenne ved Nordre Allé med kommuneskolen som nærmeste nabo og i øvrigt omgivet af en pløjemark. I en lukket arkitektkonkurrence sejrede den lokale arkitekt Lauritz Thaysens projekt over flere udenbys forslag. Byggeperioden blev længere og omkostningerne højere end forventet bl.a. på grund af et omfattende piloteringsarbejde, men i sommeren 1910 stod *Städtische Realschule* færdig. Slutpris incl. grundstykke: 230.000 Mark, heraf 4.000 Mark til pilotering.

Den festlige indvielse fandt sted 3. september 1910. Elever, lærere, honoratiores og forældre gik i optog med musik i spidsen fra rådhuset til den nye skole, hvor rektor Friedrich Wiedemann fik overdraget nøglen. Herefter var der præsentation af det flotte byggeri. Overalt var der centralvarme og elektrisk lys. Klasseværelserne var lyse og luftige, gymnastiksalen forsynet med redskaber af nyeste konstruktion og fysiklokalet veludstyret med apparatur. Her var tegnesal og musiklokale, skole- og lærerbibliotek. *Alte Spar- und Leihkasse* havde bekostet prægtige lysekroner til den smukke aula. Eleverne fik indskærpet, at det var en ærespligt ikke at ødelægge noget i den nye skole.

1. april 1914 overgik skolen i stats-

lig eje, hvilket i parentes bemærket var en økonomisk fordel for Tønder By. Fra nu af kunne den smykke sig med titlen: *Königliche Realschule zu Tondern*.

Eleverne

Ved indflytningen havde skolen 173 elever. I alt 647 drenge passede gennem realskolen frem til Genforeningen. Naturligvis kom mange af dem fra Tønder by, men flere endnu fra det store opland. Gårdmandssønner var der mange af; fra Vesterland på Sild kom en kaptajns søn. Adskillige elever måtte hver dag tage toget til Tønder, mens andre måtte finde et logi i byen. Af hensyn til de udenbys elever indførtes fra foråret 1909 udelte skoletid. I elevfortegnelsen optræder en enkelt udlænding med spansk baggrund og af katolsk tro.

Drengene startede som ca. 12-årige i Sexta efter at have bestået en optagelsesprøve og blev dimitteret seks år senere fra Prima. Farven på den obligatoriske skolehue viste, hvilken klasse eleven hørte hjemme i.

Skolepengene beløb sig til 120 Mark om året på et tidspunkt, hvor timelønnen for en murersvend var 54 Pfennig. For mange familier har skolegangen været for dyr, også selv om der var mulighed for både hele og halve fripladser.

Lærerne

Friederich Wiedemann var leder af skolen i alle årene fra 1906 til 1920, afbrudt af felttjeneste under Verdenskrigen. Han kom til Tønder fra en stilling i Hannover. De to øvrige læ-

rere, Hugo Stange og August Gottfried Weste, der var med fra starten, kom begge fra Tønders drengemellemskole, hvor de havde været ansat i hhv. 29 og 25 år. Efter et par år fik de selskab af Andreas Kardel, den hidtidige leder af mellemskolen. Lærerstabten voksede med årene til otte-ni personer.

Undervisningen

Tysk var undervisningssproget i Tønders skoler, som det havde været altid bortset fra nogle år mellem de slesvigske krige. Tønder var en tysk by, som det manifesterede sig ved afstemningen i 1920 med 75 % stemmer for Tyskland. Men én ting var det nationale sindelag, en anden den daglige sprogbrug.

Lærerrådsprotokollen afslører, at korrekt tysk sprogbrug udgjorde et problem gennem hele realskolens eksistens. Måske ikke så underligt, når hjemmesproget for mange elever var plattysk, sønderjysk eller frisisk. Ved alle besøg af provinsskoleråden blev det pointeret, at lærerne skulle arbejde med tysk udtale, grammatik og ortografi. Skoleråden vidste fra bl.a. Oldesloe og Sønderborg, at dette arbejde lønnede sig.

Der var nok at tage fat på. Elevernes udtale af vokalerne lod meget tilbage at ønske. Mange kunne ikke kende forskel på de forskellige s-lyde; kunne f. eks. skrive "unselige Kühe" i stedet for "unzählige Kühe", "Heimatzprovin" eller sågar "Heimadsprovin" i stedet for "Heimatsprovinz". Den korrekte brug af præpositioner lod meget tilbage at ønske; her skulle terpes med

udenadslære af gældende regler. Specielt de ældste elever skulle gerne blive bedre til at udtrykke sig i hele sætninger. Måske læste de for få bøger i deres fritid? Og så burde man i øvrigt indskærpe, at der også skulle tales tysk i frikvartererne.

Fransk indtog førstepladsen blandt fremmedsprogene. Fra yngste klasse blev der arbejdet såvel mundtligt som skriftligt med fransk. Naturligvis burde man sigte mod at opnå en god udtale, men det var underforstået, at en tysker aldrig til fulde ville kunne mestre det franske sprogs finesser. I de tre øverste klasser kom engelsk, mundtligt og skriftligt, på skemaet.

I alle sprogfag, tysk, fransk og engelsk, skulle eleverne lære adskillige digte udenad.

I religionsundervisningen måtte læreren drage omsorg for, at eleverne fik indprentet nogle af de smukkeste tyske salmer. Hver skoledag startede med en bøn i den enkelte klasse, mens der mandag og lørdag var andagt med salmesang og oplæsning fra Bibelen for alle elever og lærere i aulaen.

I regneundervisningen blev der lagt vægt på, at eleverne blev gode til hovedregning. Det er interessant at se, hvorledes lokale forhold kunne inddrages i opgaveformuleringen. Ved den afsluttende prøve i matematik for primanerne i foråret 1915 gjaldt det om ud fra forskellige oplysninger at beregne højden på et luftskib, der fløj hen over vejen fra Tønder til Abild.

Hvad historiefaget angår, opfordre-

Richtsensgade i Tønder set mod syd med Bürgerschule i forgrunden th. ca.1910.

Foto: Lokalthistorisk Arkiv for Gi. Tønder Kommune.

de skoleråden til opstilling af en kanon med mindst 200 årstal, der skulle læres udenad. Man kunne passende starte med 753 f. Kr., som var årstallet for Roms grundlæggelse.

Ud over de boglige fag stod der idræt, tegning og musik på skemaet. I gymnastiktimerne blev der bl. a. spillet Faustball, og i 1910 vendte skolens Faustballhold sejrrigt hjem fra det årlige sportsstævne på Knivsbjerg. Om sommeren badede eleverne i Vidåen, men der blev ikke givet regulær svømmeundervisning. På dage, hvor eleverne ikke havde gymnastik eller boldspil, skulle de i klassen have åndedrætsøvelser i fem til ti minutter for at forbedre kropsholdningen. I tegneundervisningen arbejdedes der med både frihånds- og teknisk tegning. Skolen havde et kor for elever fra Quarta til Prima.

Det er interessant at se, at der også kunne indgå virksomhedsbesøg i undervisningen. Ved skoleårets slutning i 1911 var primanerne således på besøg på gasværket, vandværket, elektricitetsværket, Aktiebryggeriet og Thamssens bogtrykkeri.

God opførsel og disciplin

Drengene skulle være rene og pæne i tøjet. Skoene skulle tørres af og kasketten fjernes, inden de gik ind i bygningen. Man anbefalede et tornyster til skolebøgerne, det gav en god holdning, og anskaffelse af et drikkebæger; i 1911 indledtes et forsøg med uddeling af mælk i frikvartererne. Ad flere omgange indkøbte skolen en pjece om tandpleje til fordeling blandt eleverne. Papir og bøger måtte ikke ligge og flyde i klasseværelserne, og i skolegården var det

Skolebillede fra Kgl. Realschule zu Tondern ca. 1915. I midten læreren, omgivet af eleverne med de karakteristiske skolehuer, hvis farve angav klassetrin.

Foto: Lokalthistorisk Arkiv for Gl. Tønder Kommune.

Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Ci. Tønder Kommune.

Den karakteristiske, solide nye skolebygning blev indviet i 1910. Den var tegnet af den lokale arkitekt Lauritz Thaysen. I 1914 blev skolen statsskole, og det fortsatte den med at være også efter 1920.

forbudt at spytte eller kaste med sten. Og så skulle de yngste elever lade svanerne i det nærliggende vandløb være i fred!

Man indskrænkede sig ikke til at udstikke regler for selve skoletiden. Om aftenen måtte eleverne ikke færdes i byens gader uden voksen ledsagelse. Fem elever fra Tertia blev i 1908 grebet i at tilbringe en aften med keglespil og øldrikeri på *Schweizerhalle*, seminaristernes foretrukne samlingssted. Som straf fik synderne en anmærkning i karakterbogen samt to timers eftersidning.

I sommeren 1912 kom en kvartner fra en af Tønders bedre familier galt af sted under sommerens lystige markedsdage. På Torvet overværede han, hvorledes en dreng fra semina-

riets øvelsesskole stjal en pung fra en yngre pige. I stedet for at gribe ind, lod den fjortenårige realskoleelev sig bestikke til at tie om tyveriet; for bestikkelsen købte han sig en karruseltur. Udåden kunne ikke holdes hemmelig. Som straf modtog drengen en reprimande, måtte betale pengene tilbage og blev udelukket fra den kommende skoleudflugt.

Den alvorligste disciplinærsag indtraf i sommeren 1910, da en sextaner optrådte uterligt over for en fem-årig pige. Straf: Øjeblikkelig bortvisning fra realskolen.

Trussel om bortvisning, formidlet til elevens hjem, blev brugt ved sjældne lejligheder. Eftersidning i et par timer var en hyppig straf. Datidens lærere havde revselsesret og

benyttede sig uden tvivl af den. I lærerrådsprotokollen nævnes korporlig afstraffelse en enkelt gang, men tiden taget i betragtning må man gå ud fra, at der er blevet uddelt adskillige lussinger, ligesom spanskrøret sikkert har været taget i brug.

Årlige festdage

Kejserens fødselsdag, 27. januar, blev fejret i Tønder hvert år som overalt i Tyskland. Skolens smukke aula dannede ramme om festligholdelsen, hvor en lærer holdt tale, og udvalgte elever deklamerede digte. I 1912 kunne begivenheden slås sammen med 200 års dagen for Frederik d. Stores fødsel. Rektor Wiedemann indrykkede en annonce i *Tondernsche Zeitung*, hvori han indbød alle skolens venner til arrangementet.

En anden årligt tilbagevendende begivenhed var Sedandagen 2. september (fejringen af sejren over Frankrig slaget ved Sedan i 1870). Ved disse nationale festdage var deltagelse obligatorisk for eleverne.

Mon ikke de har glædet sig mere til den årlige heldages udflugt, hvor Sild var det foretrukne mål?

Verdenskrigen

Krigen satte sit præg på alle områder af det tysk samfund. Rektor Wiedemann og den unge lærer Mietz blev indkaldt straks ved krigens udbrud. Mens rektor gjorde alle krigsårene med for efterfølgende at vende tilbage til sit embede, faldt Mietz ved Marbotte syd for Verdun allerede 24. september 1914. Også tre af skolens

tidligere elever mistede livet ved fronten i krigens første måneder. Lærerne gjorde eleverne bekendt med indretning af hær og marine, og fire primanere gik op til nødeksamen i efteråret 1914 for straks derefter at melde sig som frivillige.

Lærerne ønskede på forskellig vis at holde eleverne orienteret om krigens gang og vække deres engagement i det tyske folks skæbne. Som det står i årsberetningen fra 1914/15 var dette imidlertid forbundet med en del vanskeligheder på grund af *”de politiske og folkelige forhold i Nordmark”*. Som et af midlerne blev der indkøbt hæfter med moderne krigslyrik.

Fra efteråret 1915 kunne de ældste elever efter ønske få fri til arbejde i landbruget; en nødvendig foranstaltning, eftersom så mange arbejdsduelige mænd var ved fronterne. Efterhånden som fødemanglen gjorde sig gældende, fik de yngre elever til opgave at indsamle kastanjer, bog og agern. I oktober 1915 måtte skolen tegne krigslån for 2000 Mark.

Lærerrådsprotokollen fra krigsårene lader ane et generelt skred i samfundsordenen. De hidtil meget sirligt førte referater får et mere sjusket præg. Disciplinen synes at vakle. Skolen får gentagne klager over udenbys elever, der opfører sig dårligt i toget på vej til og fra Tønder. I skolens hverdag optager et par ubehagelige sager sindene i foråret 1915. En elev i Sekunda har i overværelse af sine klassekammerater udvist skræmmende mangel på respekt for sin lærer. En måned senere er det galt med en

gruppe elever, heriblandt lærer Kardels søn, der som hævn for tildeling af en eftersidning fylder sten i og tisser i regnmåleren i skolegården.

Glæden ved at gå i skole

I et tillæg til lærerrådsprotokollen har lærerstaben gjort sig nogle tanker om, hvorledes glæden ved skolegangen kunne fremmes, uden at de høje mål for undervisningen blev sat over styr. For det første skulle skolebygningen og dens omgivelser være udstyret, så eleverne gerne ville opholde sig der. Det punkt må formodes at være opfyldt med den nye skolebygning.

Elevernes selvstændighed skulle fremmes fra de yngste klasser. Deres

ansvarsfølelse skulle vækkes og afstraffelser begrænses. For mange - og uegnede - elever i en klasse ville være af det onde. For megen udenadslære burde undgås. Læreren burde opbygge et personligt og venskabeligt forhold til sine elever.

Til det sidste punkt kan nævnes, at lærer Mietz startede en Wandervogel-gruppe og en sommer før krigen var på en længere tur sydpå med den.

Skolen stopper

Den eksisterende lærerrådsprotokol slutter desværre i foråret 1916; den er simpelthen blevet fyldt til sidste side, og fortsættelsen er formodentlig gået tabt.

I den afsluttende prøve i matematik for primanerne i 1915, skulle eleverne ud fra forskellige oplysninger beregne højden af et luftskib, der fløj hen over vejen fra Tønder mod Abild. Det var et almindeligt syn i Tønder, for tidligere samme år var den store luftskibsbase blevet taget i brug.

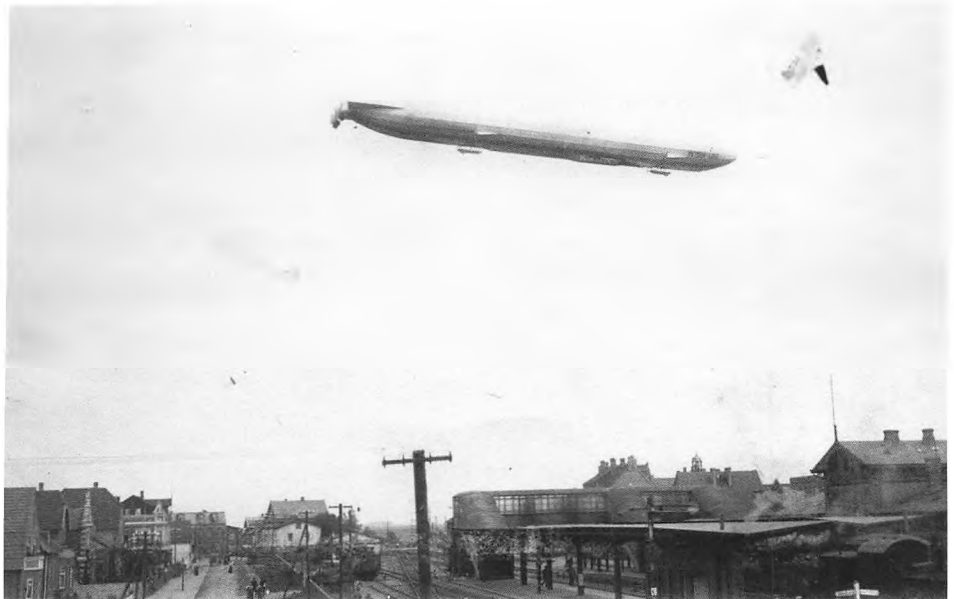

Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Gi. Tønder Kommune.

Realskolen fik en kort levetid. Efter Genforeningen blev der ikke optaget nye elever. De tilbageblevne tre ældste klasser var så langt fremme i undervisningsforløbet, at de ikke kunne skifte over i den danske skole, men fik lov at fortsætte i de såkaldte Ab-bauklassen med tysk undervisnings-sprog. Tre af realskolens lærere blev genansat af den danske stat til at føre drengene frem til den afslutten-de eksamen 24. marts 1923. Der var på det tidspunkt ni elever tilbage. Lærer Weste, der havde været ansat fra skolens start i 1906, var med til det sidste.

Realskolens bygninger blev over-taget af den danske stat og har siden rummet Tønders gymnasium. A.J. West blev i marts 1920 udnævnt til Tønder Statsskoles første rektor og fik 19. juli overdraget bygningerne af rektor Wiedemann. Rektor West beskrev i statsskolens første jubilæumsbog sin forgænger på følgende måde: "Pæda-gog af den gamle Skole: vel funderet af Kundskaber, pligtro, streng og lidt tør - "kerndeutsch" - en brav og loyal Mand".

Desværre eksisterer der ingen elev-beskrivelser af skolen, lærerne og un-dervisningen. Det er derfor umuligt at sige, i hvor høj grad realskolen nåede at opfylde de mål, lærerne havde op-stillet for undervisningen. ■

Kilder

Lokalhistorisk Arkiv for Gl. Tønder Kom-mune.

Konferenz-Protokolle von Ostern 1906 bis Ostern 1916.

Fortegnelse over indskrevne elever 1906-1920.

Litteratur

Städtische Realschule zu Tondern. *Jahres-bericht 1910-11*.

Königliche Realschule zu Tondern. *Jahres-bericht 1914-15*.

Bargfeldt, Britta: Hundredårsjubilæum 2010. (i: *Tønder Gymnasiums årsskrift 2010*. S. side 24-25).

Kardel, Harboe: Wie es in Tondern zur Gründung der Realschule kam. (i: *Heimat-kundliche Arbeitsgemeinschaft für Nord-schleswig*. Heft 28. 1973. Side 70-77).

Kardel, Harboe: Tøndern-Chronik 1888 - 1914. Nach den Aufzeichnungen des Rek-tors Johann August Siemonsen. II Teil. (i: *Heimatkundlicher Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*. Heft 37. 1978. Side 5-58).

Kardel, Harboe: Die Stadt Tøndern am Ausgang der deutschen Zeit 1900-1919. (i: *Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*. Heft 47-48. 1983. Side 7-99).

West, A. J.: Tønder Statsskole i 1920. (i: *Tønder Statsskole 1920-1935*, 1935). *Tøndersche Zeitung*. Udvalgte numre.

Peter Petersen, Skovby. En sønderjysk krigsfange

Af Steffen Riis

Ved 1. Verdenskrigs afslutning sad ca. 4.500 dansksindede fra Nordslesvig som fanger i allierede krigsfangelejre. Fangerne var spredt over mange forskellige fangelejre, men allerede i 1915 blev der i Frankrig og i 1916 i England etableret særlige lejre for de dansk-sindede sønderjyder. I Frankrig blev lejren indrettet i byen Aurillac 450 km stik syd for Paris i regionen Cantal.

EN AF DE MANGE fanger, der opholdt sig i Aurillac, var Peter Petersen fra Damkobbøl i Skovby på Sydals. Han ankom i september 1916, hvor han til sin store overraskelse mødte en sergent, der tiltalte ham på dansk.

Fangerne havde tilladelse til både afsende og modtage post, og her er et eksempel på et 'krigsfangekort' som Peter Petersen, den 5. maj 1918, sendte til sin moder hjemme i Skovby på Als:

Correspondance des Prisonnieres de Guerre,

*Afs. Prisonnier Peter Petersen GG
3/10*

*Depot special des Prisonnieres de Guerre, Aurillac, Cantal France
Aurillac den 5. Mai 1918.*

Kære Moder. I dag vil jeg sende dig et billede så kan du jo se om du kan kende mig endnu.

Venlig hilsen din søn Peter.

Det er altså Peter Petersen, vi ser på billedet, og det vidner jo om, at fangerne i Aurillac havde flere privilegier end andre krigsfanger. Peter ser frisk og velnæret ud, og kontakten til hjemmet i Damkobbøl har uden tvivl været af stor betydning under opholdet i lejren.

Aurillac

Den franske professor Paul Verrier var allerede i 1914 gået i gang med at overtale de franske myndigheder til at oprette en særlig lejr for dansk-sindede Nordslesvigere. Han havde undersøgt i hvilke ordinære lejre, der var sønderjyske krigsfanger, og han havde besøgt adskillige af lejrene. Ligeledes havde han arbejdet på, at fangerne kunne modtage breve og aviser fra Danmark, og den 2. maj 1915 ankom den første sønderjyde til lejren i Aurillac. Det var Chr. Høeg fra Sdr. Sejerslev. Året efter blev lejren flyttet til et nyt sted midt i den gamle bydel tæt ved kirken St. Géraud. Der var efterhånden kommet så mange fanger, at der måtte skaffes mere plads. Valget faldt på en stor gammel og skummel bygning "la Mense épiscopale", der lå klemt inde i Aurillac's gamle bydel.

Ved ankomsten blev fangerne afhørt for at fastslå, om de var dansk- eller tysksindede. Sprog, fødested, hjemegn og familie var afgørende

for, om man blev lukket ind i lejren. Mange blev afvist.

Fangerne opholdt sig ikke meget i lejren, men blev sendt på landarbejde i Aurillac og omegn i hold på 5-10 fanger plus en fangevogter. Arbejdet var hårdt ofte 15-16 timer dagligt. Men bønderne i Cantal behandlede fangerne godt, og de fik endog betaling for deres arbejde. Peter Petersen oplevede, at en fransk bonde på lønningsdagen stak ham en ekstra tyve-franc-seddel, fordi bonden syntes, at han fik alt for lidt, for det arbejde han præsterede. Men tiden i fangenskab gik hurtigere, når der var arbejde på gårdene. Fangelejren var netop blevet placeret i Au-

Foto: Privateje.

rillac, fordi de franske bønder manglede arbejdskraft. Deres egne sønner og hjælpere var blevet sendt i krig.

'Depotet', som fangerne kaldte la Mense, var ikke nogen almindelig fangelejr. Fangerne havde lov til at gå ærinder ude i byen f.eks. på posthuset og jernbanestationen, og når de arbejdede ud hos bønderne, havde de fri om søndagen og kunne gå på private ture. Lejren var indrettet med sovesale, køkken, forråds-kammer, spisesal, bibliotek med 2.500 bøger, post- og pakkeafdeling, infirmeri, skrædderstue og læsesal. Der var 3-400 fanger tilknyttet lejren, men kun 40-50 mand i selve lejren. Resten arbejdede ude hos bønderne. Paul Verrier besøgte lejren flere gange hvert år, hvor han talte med fangerne og fik ændret ting, der plagede dem.

I DSK's (Foreningen af Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltagere) røde årbøger (1970), har Peter Petersen fortalt om sine oplevelser under 1. Verdenskrig:

Indkaldelsen

Peter Petersen blev født i 1894 og skulle derfor i foråret 1914 stille første gang til udmønstring. I de-

Peter Petersen (1894-1978) fra Damkobbøl på Kegnæs blev taget til fange af franske tropper i 1916 ved Somme på Vestfronten. Som mange andre dansksindede sønderjyder kom han til krigsfangelejren i Aurillac i Sydfrankrig. Her nød de dansksindede krigsfanger bedre forhold end andre tyske krigsfanger.

cember 1914 blev han indkaldt til 'Königin Elisabeth' 3. Garde-Grenadier-Regiment i Charlottenburg. Regimentet havde i 1864 bl.a. været med til at storme Dybbøl Skanser. Efter ophold i Frankrig, Elsass og i Østgalicien blev han såret og kom på lazaret, men i august 1915 blev garderkorpset flyttet til vestfronten, hvor han blev indsat ved Lorettohøjen. I de få uger han lå her, led hans enhed store tab på grund af svær artilleriild, og det var vanskeligt at holde skyttegravene og forbindelserne bagud intakte. Sanitetsoldater og sygepassere havde et hårdt job, og mange sårede måtte vente længe på hjælp.

Tilfangetagelsen

Korpset blev flyttet til et roligere afsnit af fronten, og i sommeren 1916 fik Peter Petersen sin første frontorlov. Men snart brød helvede atter løs, da han blev indsat i slaget ved Somme. Under stærk trommeild lå han den 3. september 1916 i et gudsforladt granathul sammen med sin lille gruppe, hvor han blev taget til fange af fremstormende franske soldater. Hans gruppe blev beordret at retirere bagud i de franske linjer, og efter en lang nat endte han i en opsamlingslejr, kun omgivet af pigtråd, sammen med flere tusinde tyske fanger. Videre i lange marchkolonner til en baraklejr, hvor han oplevede en tålelig tilværelse med tag over hovedet, en madras at ligge på og et uldtæppe at dække sig med, samt regelmæssig varm mad.

Efter nogle dages forløb blev alle

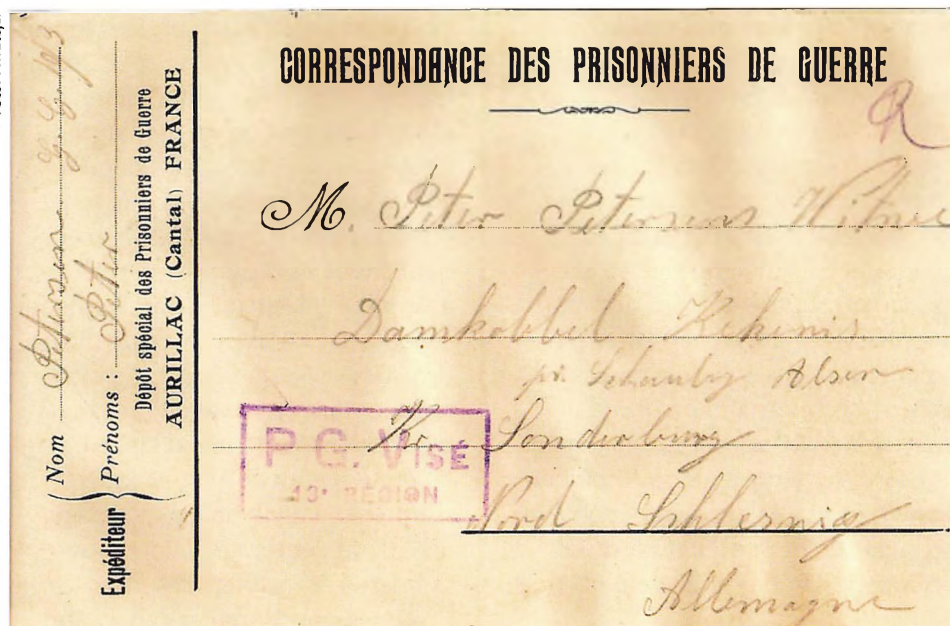
fanger fra Elsass, Polen og Slesvig-Holsten kaldt frem. Sammen med 20 andre fanger blev han ført til den nærmeste banegård og sat ind i et tog. Efter et døgn kørsel, blev fangerne i en lille bjergby beordret ud af toget og ført gennem byen til en bygning, der lignede et kloster. Fangerne var ankommet til lejren for dansksindede sønderjyder i Aurillac, hvor de mødte den dansktalende sergent, og efter forhøret oplevede, at kun fire fanger blev godkendt til ophold i lejren. Her tilbragte han to et halvt år, inden hjemrejsen kunne påbegyndes, og arbejdede det meste af tiden hos bønderne i omegnen af Aurillac.

Ved våbenstilstanden den 11. november 1918 hørte han kirkeklokkerne ringe, og kort tid efter kom han tilbage fra markarbejdet til lejren i Aurillac. Den 17. november skrev han dette krigsfangekort til sin mor, og slutter med ordene: "*Ja nu kommer vi jo vist snart hjem*". Han håbede at være hjemme inden jul, men hjemrejsen måtte vente endnu fem måneder.

Den sidste tid i lejren, efter våbenstilstanden, blev den sværeste tid at komme igennem. Hjemlængslen forstærkedes, tilværelsen i Frankrig føltes mere og mere nytteløs, og forstærkedes af, at fangerne hjemmefra hørte, at deres kammerater var vendt hjem. Men endelig, i begyndelsen af april, slog befrielsens time for fangerne i Aurillac.

Hjemrejsen

Om aftenen den 3. april 1919 blev der holdt afskedsfest i lejren, og næste

Krigsfangekort fra Peter Petersen i Aurillac, dateret 17. november 1918.

morgen afrejste 350 fanger med tog mod Dunkerque. Toget sneglede sig af sted og nåede frem den 7. april, og den 9. april kunne 300 fanger gå ombord i ØK skibet *St. Thomas*. De resterende 50 fanger måtte vente i Dunkerque på næste skib.

Samme aften afsejlede *St. Thomas* havnen i Dunkerque, men skibet lå natten over på reden og afventede dagslyset. Skibet sejlede på grund af minefaren op langs Englands østkyst til Newcastle, og derfra over Nord-søen med konstant udkig efter hornminer. Den 11. april om aftenen brød alle ud i sang og hurraråb, da Jyllands kyst dukkede op i horisonten. Natten til den 12. april lå skibet for anker, men næste dag rundede

skibet Skagens pynt, og ankrede op i Odense bugt. Landgangen skulle foregå søndag middag den 13. april 1919. I Odense fik fangerne en overstrømmende modtagelse af tusindvis af fynboer og slægtninge, som var mødt frem i havnen. Velkomstfesten varede i hele tre dage bl.a. med en fetaften på Grand Hotel som et af højdepunkterne. Hjemrejsen gik med tog til Faaborg og videre med skib til Sønderborg. Herfra igen med tog til Skovby på Als, hvor Peter Petersens svoger hentede ham i hestevogn, og kørte ham det sidste stykke til hjemmet i Dankobbel. Efter næste tre års fravær nåede Peter Petersen hjem. Det var den 18. april 1919. ■

Generalsekretærens skrivebord

Af Anton Marckmann og Bo Albrechtslund

Hos en familie i Hvidovre står et ældre, velbevaret egetræsskrivebord med mange skuffer og skabsrum. På bordpladen kan ses en svag tegnet, men dog læsbar signatur: C. Brudenell-Bruce. Denne artikel skal afdække personen bag denne signatur, hans liv og færden, ligesom skrivebordets skæbne vil blive søgt belyst.

SKRIVEBORDET PRÆSENTERER sig med nøddebrun, glansfuld overflade. Midt på bordpladens venstre halvdel ses signaturen.

At skrivebordet har været flittigt benyttet ses af, at bordpladen har flere brændemærker, formentlig efter tændte cigarer. Møblets arkitekt og fabrikation har ikke kunnet opklares, men skriveborde af denne konstruktion var ikke ualmindelige for hundrede år siden; af kendere betegnes det som en amerikansk type (*Derby Desk*). Til skrivebordet er knyttet en ordinær skrivebordsstol med buet ryg og stofsæde.

Om manden bag signaturen

(John) Charles Brudenell-Bruce (1885-1960) var ud af en engelsk aristokratisk familie med rødder tilbage til Tudorslægten. Efter uddannelse på den berømte kostskole Harrow søgte han ind i diplomatiet. I årene 1916-1918 var han legationssekretær ved den britiske ambassade i København og Norge, hvorfra han blev headhunted til posten som generalsekretær for den ved Versailles-traktatens bestemmelser udmøntede *Commission Internationale de Surveillance du Plebiscite Slesvig*, forkortet *C.I.S.* Denne kommissions præsidium bestod af fire medlemmer med den engelske gesandt i Danmark, sir Charles Marling som præsident. De øvrige tre medlemmer var fremtrædende personer fra Frankrig, Norge og Sverige. Kommissionen afholdt sit første møde i august 1919 i lokaler på Peder Skramsgade i København. Selvom datoen for folkeafstemningen endnu ikke var fastlagt, gik kommissionen i gang med de mange op-

Midt på bordpladens venstre halvdel ses tydeligt signaturen: C. Brudenell-Bruce.

Foto: Privateje.

gaver, der skulle tages stilling til og løses. Der skulle træffes forberedelser til selve afstemningen i Zone I (Nord-slesvig) og Zone II (Mellemslesvig), der skulle udarbejdes forslag til kommende grænsedragning og til overtagelse af vigtige samfundsfunktioner såsom politi, told-, skatte- og postvæsen m.m. Således et vidtspændende kommissorium, som krævede overblik og konduite, og hertil viste generalsekretæren, i daglig tale kaldet mr. Bruce, sig at være særdeles velegnet. Selvom han var underkastet C.I.S.' ledelse, deltog han i kommissionens møder som observatør, referent og som 'britisk assistent-kommissær'. Han kontrasignede alle udgående officielle skrivelser fra præsidenten, men signerede også egenhændigt. Han beskrives som "en særdeles flittig og dygtig ung mand, der faktisk enerådigt ordnede alt det praktiske for kommissionen".

I præsidentens hyppige bortrejse havde han beføjelser til selv at varetage og initiere mange foranstaltninger i kommissionens virkeområder. I januar 1920 flyttede C.I.S. med hele sit arkiv og gods til Flensborg, hvor den slog sig ned på *Hotel Flensburger Hof* (i dag politipræsidiat), der var velegnet til at huse kommissionen, dens kontorer og dens personale, der omfattede i alt 56 personer. Det officielle sprog i C.I.S. var engelsk, men Bruce beherskede også det danske og tyske sprog. Han beskrives af ydre som høj og statelig og bar undertiden en monokel.

Chefen for kommissionens postforvaltning Maximilian O. Ræder (senere

postmester i Sønderborg 1920-1944), havde næsten daglig konferencer med mr. Bruce. Ræder har i 1921 afgivet følgende skriftlige skudsmål om mr. Bruce: "*Når administrationen af Plebiscit Slesvig i det store og hele er gået så godt som tilfældet er - mig bekendt er der ikke rettet en eneste begrundet anke mod dens administration - skyldes det først og fremmest mr. Bruce. Det er ikke længere nogen hemmelighed, at det var ham, der som generalsekretær først og fremmest trak læsset. Han ordnede og tilrettelagde alt på den mest fremragende måde, hvad der skulle foretages. Der var ikke den ting han ikke forudså, ikke den intrige han ikke opdagede og rettidigt krydsede - i hvert fald for så vidt den kom med søndervinden. I debatten var der ingen, der kunde hamle op med ham. Gang på gang blev hans modstandere sat til vægs, når de var allermest sikre på at have overtaget. Skarp iagttager, ligefrem og fornøjelig, rolig og ligevægtig. Flittig som en bi, når det var nødvendigt; uden vaklen træffende bestemmelse og tagende ansvar, en mand fra top til tå. Uden at være besværet af uformøden og gold viden, er han i besiddelse af alt, hvad der kræves for at være højt og fint dannet; stammende fra en af storbritanniens fornemste familier forener han i sig alt, hvad der hører til den højeste britiske kultur, og som han selv er usvigelig retlinet, stoler han fuldt og fast på dem, der har hans tillid. Hvis mr. Bruce får lov til at leve, bliver han en af Englands største mænd".*

Ræders ord vidner om en dyb beundring og respekt for mr. Bruce

Skitse af C. Brudenell-Bruce, tegnet af Harald Slott-Møller i 1920. Et forstudie til Harald Slott-Møllers kendte maleri af C.I.S.

som en dygtig diplomat med et distingveret væsen, men forudsigelsen om generalsekretærens fremtid holdt ikke. Efter afstemningerne i Zone I og II og fastlæggelse af grænsen mellem Danmark og Tyskland, var kommissionens rolle ved at være udspillet. Kommissærerne tog deres afsked, men en del af C.I.S.' personale blev tilbage for sammen med mr. Bruce at afvikle de sidste opgaver. Aftenen før afskeden havde mr. Bruce inviteret flere tyske rigs-embedsmænd bl.a. den prøjsiske statskommissær for Slesvig-Holsten, Adolf Köster til middag. Selvom han havde stærke forbindelser til Danmark, bl.a. gennem sit ægteskab, bestræbte han sig på i sin embedsførelse at være så neutral som mulig. Den 16. juni 1920 var kommissionens endeligt, inventaret var blevet pakket ned og sendt til et materieldepot i Aabenraa, hvorfra tingene skulle sælges. Mr. Bruce tog ophold i nogle dage på et hotel i Kollund; ved afskeden med Ræder havde han udtalt, at han efter sin tid i diplomati agtede at slå sig ned på en ø i *British Virgin Islands*. For sin indsats i den internationale kommission modtog han det danske kommandørkors af første grad, overrakt ham af sir Charles med følgende ord: "*Her kommer jeg med kommandørkorset til Dem, vi andre har fået storkorset, det burde have været omvendt*". Som alle fast ansatte fik han en bronzeplaket-

Foto: Museum Sønderjylland.

te, der blev støbt til erindring om C.I.S.

Hvad han foretog sig i årene efter Flensborg-tiden vides ikke, men han forlod de diplomatiske kredse, der med hans egne ord "ikke havde hans interesse. - jeg ville være min egen herre" - og dermed opgav han også mulighederne for en diplomatisk karriere. Han tog til England, hvor han bl.a. arbejdede for *Berlingske Tidende* med artikler fra London. I 1924 var han medstifter af *Anglo-Danish Society* i London og var dets første formand. I 1933 var han opstillet som liberal kandidat mod Winston Churchill (konservativ) i Brighton-kredsen, men trak sig for at øge vælgerens tilslutning til Churchill.

Som ryger pådrog han sig en kronisk bronkitis, hvilket var årsagen til, at han efter lægeligt råd søgte ophold i varmere klima. I 1935 flyttede han til *Peter's Island* i *British Virgin Is-*

lands, hvor han slog sig ned med sin familie. Den lille ø på godt 720 ha havde han købt for en slik, ca. 3.000 kr. Han ernærede sig ved opdræt af får og geder og ved driften af en 100 ha stor tobaksplantage. Som eneste beboere var familien isoleret og levede under primitive forhold uden elektricitet og telefon. Nærmeste kontakt var hovedøen Tortola i en afstand af 17 km., hvorfra han med sin lille 2-cylinders motorbåd hentede post og fornødenheder til familien, der efterhånden talte seks børn. Undervisningen af disse var også et problem, men han fandt tilværelsen her "dejlig, fri for mange civilisations-bekymringer". Han anskaffede sig en cigaretmaskine, der kunne fremstille to millioner cigaretter om

måneden. De havde god afsætning, men 2. Verdenskrig satte en stopper for produktionen. Efter i 1955 (muligvis 1956) at have solgt øen til en landsmand med så stor fortjeneste, at han for første gang i sit liv var solvent, flyttede han til hovedøen Tortola. Hans engagement i lokalpolitik medførte, at han i årene 1950-1957 som eneste hvide borger var medlem af øgruppens lovgivende forsamling i et samfund, der talte 7-8.000 indbyggere. Han korresponderede med Ræder og besøgte flere gange Danmark, hvor de mødtes. Sidste gang var i september 1957, hvor han holdt et interview-foredrag i studenterforeningen på dansk. Han beherskede stadig sproget perfekt. Her konstaterede den nu 83-årige

C. Brudenell-Bruces skrivebord stod på Hotel Flensburger Hof i Flensborg, hvor den internationale kommission (C.I.S.) holdt til i afstemningstiden fra januar til juni 1920.

Ræder, at Bruces indlæg var skuffende, han talte lavmælt og delvist uforståeligt på grund af manglende tænder. Efter hans død som 74-årig i februar 1960 blev der rejst en buste af ham på Tortola.

På mindetavlen kan læses: *John Charles Brudenell-Bruce, M.B.E. 1885-1960 Fourth elected member Restored Legislative Council 1950. Member of second Legislative Council.*

Han var gift to gange, begge gange med danske kvinder, hans første hustru, der blev kendt som oversætter og forfatter, fulgte med ham til Flensborg, hvor hun bl.a. organiserede husholdningen for kommissionen på hotel Flensburger Hof og engagerede sig i lokalt nødhjælpsarbejde. Ægte-skabet, der var barnløst, blev indgået i 1913 og sluttede med skilsmisse i 1925. Han blev gift anden gang i 1928. I dette ægteskab fødtes seks børn i årene 1927-1940: To drenge og fire piger, hvoraf et sæt tvillinger.

Om skrivebordets sandsynlige skæbne

Men hvordan kommer det omtalte skrivebord ind i denne udredning? Grundige studier på rigsarkivet af C.I.S.' arkiver med sammenligning af Brudenell-Bruces underskrifter på officielle dokumenter og signaturen på skrivebordet viser, at det har været benyttet af mr. Bruce under kommissionens tid i Flensborg. Skrivebordet kan antages at være fabrikeret (eller repareret) i Tyskland, hvilket de indklæbede tyske avispapirsider, dateret august 1919, kan indikere. Kommissionen har så købt det til Bruces kon-

tor. Ved kommissionens nedlæggelse den 15. juni 1920 kan det være sendt til materieldepotet i Aabenraa sammen med det øvrige inventar med salg for øje. Det må her være blevet købt af hr. Ræder og placeret på posthuset i Sønderborg. Efter Ræders afgang som postmester i 1944 svæver skrivebordet i et ejermæssigt limbo, men er sikkert senere blevet købt af postmester O.K. Andersen, der tiltrådte sit embede i Sønderborg i 1954. Efter hans afgang i 1971 kan skrivebordet spores til hans privatbolig i Gråsten, og senere efter hans død i 1974 i en ejendom på Djursland, for så ved testamentarisk bestemmelse af havne hos dets nuværende indehaver i Hvidovre. ■

Litteratur og referencer

- Rigsarkivet, Acc. 1868, M.O. Ræders privatarkiv. Dagbog 5. maj - 31. juli 1920, og notater fra januar 1929 til 1960'erne.
- Berlingske Tidende 22. september 1957: Interview med Brudenell-Bruce.
- Flensborg Avis 13. marts 1959: "Ingen titler og ordner, men jeg har haft det dejligt". www.thwepeerage.com. Brudenell-Bruce. side 4.
- Marckmann, A.: *Sønderjyske Årbøger 2009*, side 203-224.
- Miang, B.: *Historisk Samfund for Als og Sundeved, 1969*, side 5-33.
- Rerup, L.: *Slesvig og Holsten efter 1830*. 1982, side 334-35.
- Ræder, M.O. I: *Årbog for det danske Postvæsen 1921*, side 285-323
- Nørby, T.: *Den danske Postetat. 2008*.
- Clausen, Agnete Ræder. Personlig meddelelse.

Den mystiske flyver ved Dybbølfesten

Af museumsinspektør René Rasmussen og arkivar Hanne C. Christensen

Den ukendte flyver fra Dybbølfesten 11. juli 1920 viser sig ved nærmere eftersyn at være verdensberømt: Sønderjyden Christian L. Johannsen fra Lendemark trak nemlig store overskrifter i 1920'erne og 1930'ernes internationale presse.

H.P. HANSSSEN, DE DANSKE sønderjyders politiske leder før Genforeningen, var kommet længere ned i talerrækken på Dybbøl den 11. juli 1920, end hans betydning egentlig berettigede ham til. Der havde været stærke kræfter i gang for at forhindre ham i overhovedet at tale, og H.P. Hanssens meningsfæller havde måttet sætte hårdt imod hårdt for at få ham sat på talerlisten. Det var som bekendt striden om Flensborg, der havde sat sindene i kog.

Ikke desto mindre talte H.P. Hanssen på Dybbøl den 11. juli 1920. Men midt under hans tale cirklede en flyvemaskine et par gange over festpladsen, før den under mængdens stormende jubel kastede et Dannebrog ned.

Det var ikke et planlagt indslag, og eftersom motorstøjen forhindrede tilhørerne i at høre, hvad taleren havde på hjerte, blev der snart spekuleret i, om det mon var endnu et ondsindet forsøg på at genere H.P. Hanssen?

Det var det nu ikke. Men hvad var der sket? Hvor kom flyveren fra? Og hvem var han?

Christian L. Johannsen

Flyveturen over Dybbøl var begyndt langt borte, nærmere bestemt i Nykøbing Falster, et par timer før. Den sønderjyske flyver Christian Lorenzen Johannsen var ankommet om morgenen med sit fly for at tilbyde flyveture mod betaling til folk, der havde lyst til at se det hele lidt fra oven.

Christian Lorenzen Johannsen (1890-1972) var født i Lendemark i Bylderup sogn. Han var egentlig uddannet murer, men måtte lige som så mange andre sønderjyder deltage i 1. Verdenskrig. I begyndelsen af 1917 blev han imidlertid hårdt såret og blev efter endt sygeleje uddannet som militær pilot - eller flyver, som man sagde dengang. Han fløj resten af krigen som tysk krigsflyver. Det var han god til. I hvert fald gjorde han flyvningen til sin levevej efter krigen.

I Danmark var de to flypionerer, kaptajn John Foltmann og Knud Tholstrup, netop i 1919 i færd med at oprette *Dansk Luft Rederi* i Lundtofte. De anskaffede sig to tyske fly af typen Rumpler C.I., men havde brug for piloter. De fik kontakt til Christian L. Johannsen, der i 1919 flyttede til Kgs. Lyngby. Under navnet 'sønderjyden' fløj han i de følgende år en række spektakulære flyvninger med og uden passagerer. Og om morgenen den 11. juli 1920 landede han så ved Nykøbing Falster for at tilbyde rundflyvninger ved det

tilstundende rundskue. Rundskuet var imidlertid blevet udskudt, så nu stod han uden noget at lave.

To lokale pressefolk, redaktør J.A. Jensen og redaktionssekretær Christensen, fra avisen Dagbladet fik da den idé at flyve en tur til Sønderjylland og se Dybbøl-festen fra oven. Der var ikke langt fra tanke til handling: Allerede kl. 6.30 om morgenen lettede flyet fra Nykøbing, og allerede kl. 8.00 var man i Dybbøl. Turen gik glat uden mellemlandning, men flyet

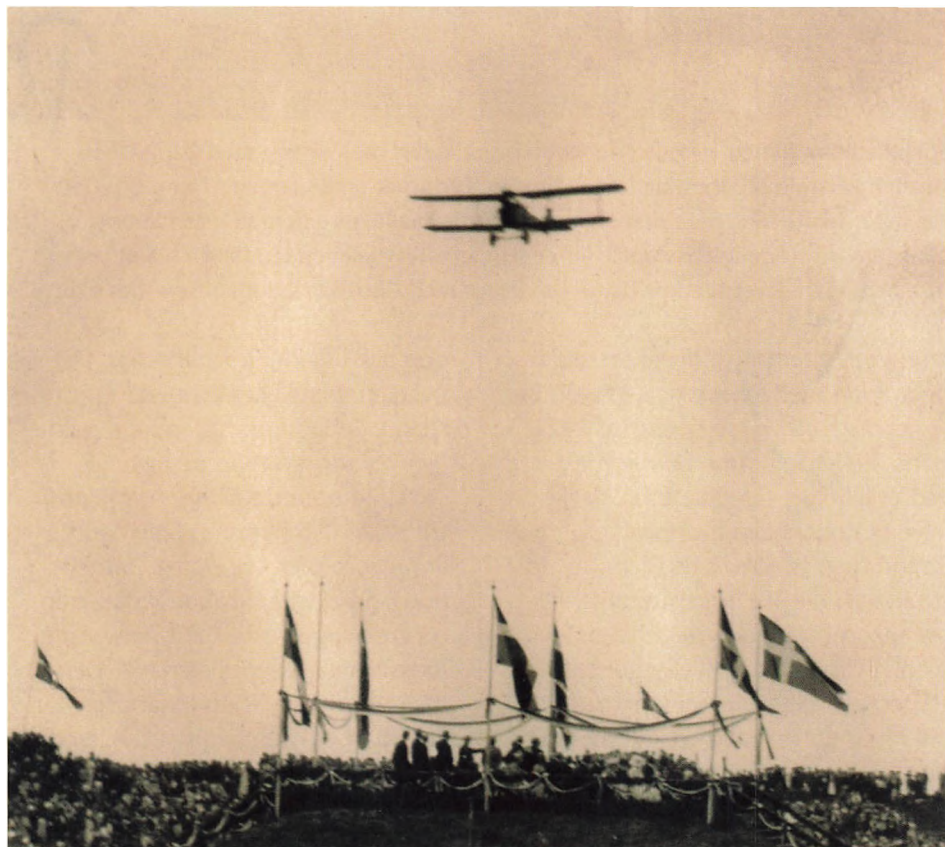
må dog næsten være landet i nærheden og have gjort en pause på et par timer, inden det fløj ind over Dybbøl.

Hjemturen begyndte kl. 13.30, umiddelbart efter nedkastningen af Dannebrogslaget. Ved 16-tiden var fly og passagerer vel hjemme i Nykøbing Falster igen. Her blev Johanssen den følgende tid og fløj passagerer på lokale rundture.

Film, flirt og forlovelse

Christian L. Johanssen fortsatte som

Under H.P. Hanssens tale den 11. juli overfløj et fly festpladsen på Dybbøl. De fleste af de fotos, vi kender fra begivenheden, er manipulerede, så flyet er tegnet ind på negativet efterfølgende. Men dette foto har fanget begivenheden i det helt rigtige øjeblik.

Stillbillede fra filmen *Film, flirt og forlovelse*, et kulørt melodrama med Carl Schenstrøm og Harald Madsen, bedre kendt som 'Fyrtårnet og Bivognen' (Fy og Bi). Det var deres første film, men den og mange andre skulle gøre dem til internationale filmstjerner i stumfilmens dage. Her er skurkene tilsyneladende i færd med at bortføre heltinden. Flyet tilhører *Dansk Luft Rederi* med Christian L. Johannsen som pilot.

en meget efterspurgt flyver de følgende år. Han medvirkede bl.a. i Fy og Bi-filmene *Film, flirt og forlovelse* fra 1921. Hans medvirken skete nu nærmest ved et tilfælde, da Johannsen skulle flyve til København fra Hornbæk Strand med to filmskuespillerinder. Instruktøren blev så begejstret over flyets ankomst, at han ville indlægge en scene i filmen, hvor flyet lettede. Men starten gik galt: Hjulene sank ned i det bløde sand, flyet slog en kolbøtte og slog om på ryggen; propellen knækkede, og både pilot og passagerer hang med hovederne nedad! De slap

dog alle uskadede fra kolbøtten. Det var hverken første eller sidste gang, Christian L. Johannsen havarede med et fly - og slap godt fra det!

I 1924 ophørte *Dansk Luft Rederi*. Christian L. Johannsen blev derefter ansat som pilot for *Dansk Lufttransport* og fløj ruten København-Berlin, og kom derefter til *Det Danske Luftfartsselskab* på ruteflyveren København-Hamborg. Men Johannsen var åbenbart et rastløst gemyt. Allerede i 1927 blev han ansat af *Hamburger Fremdenblatt* som avisens pilot.

I kinesisk tjeneste

Men eventyret trak i Johannsen: I foråret 1929 blev han hyret af den kinesiske flåde som flyinstruktør til den nystartede flyverskole i Nanking. Flåden havde indkøbt fjorten to-sædede Avro Avian IV biplaner i England, og det blev besluttet, at ét af dem skulle flyve hele vejen fra Croydon ved London til flådens hovedkvarter i Amoy i Fukien-provinsen (nuværende Xiamen i Fujian-provinsen) på Kinas sydøstkyst, en strækning på 24.000 kilometer. Under turen blev Johannsen ledsaget af den kinesiske flådeofficer Chen Wen-lin (nogle steder stavet Wen Lin Tschen) som 2. pilot. Chen har i et interview til *South China Morningpost* beskrevet Johannsen: *"Mit første indtryk af ham var, at han var en meget ung mand. Han fortalte mig, at han var 38 år, men han så meget yngre ud. Han*

talte flydende både engelsk og tysk og viste sig at være ikke alene en fremragende flyver, men også en fremragende underviser. Når man taler med ham, så skulle man ikke tro, at han netop havde gennemført én af de mest enestående flyvninger i flyvningens historie, ja, at han har skrevet kinesisk flyvehistorie". Ifølge overleveringen skal turen være gennemført ved at navigere efter et skoleatlas. Der blev mellemlandet i bl.a. Berlin, Prag, Wien, Budapest, Adrianopel (nuværende Edirne), Aleppo, Basra, Calcutta, Hanoi og Canton.

Atlantehavsflyvning

I september 1931 foretog Johannsen endnu en spektakulær flyvning. Den unge, tyske rigmand Wilhelm ('Willy') Rody fra Bad Ems, der havde arvet en stor sum penge, ønskede at være den første passager, der krydsede At-

I 1929 blev Christian L. Johannsen hyret af den kinesiske flåde til at flyve et Avro Avian IV fra Croydon ved London til Amoy i Kina. Han skulle efterfølgende uddanne kinesiske piloter i Nanking. Dette blev dog ikke til noget.

Foto: Andersson Aviation History Site.

lanten fra øst til vest non stop i et fly. Som pilot hyrede han Christian L. Johannsen, der med sig som 2. pilot havde portugiseren Fernando da Costa Veiga. Flyet var et *Junkers W-33* monoplan, der fik navnet *Espírito de Santo Agostinho* - forkortet *ESA*. Flyet havde allerede én gang tidligere været udset til at krydse Atlanten, nemlig i 1928, dengang under navnet *Queen of the Air*, men flyvningen var ikke kommet i stand. Flyet blev udrustet med otte benzintanke, fordelt over hele flyet, med i alt 2.883 liter brændstof. Maskinen selv vejede i tom tilstand blot 1.465 kg. De rummelige tanke og den lave egenvægt skulle siden vise sig at få stor betydning. Flyet havde en tophastighed på 220 km/t og turen var beregnet til at vare to døgn.

ESA lettede fra Lissabon den 10. september 1931 kl. 9.15 under stor mediebevågenhed og passerede kl. 17.30 Azorerne. Men snart begyndte problemerne: Flyet løb ind i en orkan og måtte gå op i 3.000 meters højde for at komme over uvejret. Her faldt temperaturen imidlertid dramatisk, og maskinens instrumenter blev overisende. Det blev derfor nødvendigt at søge ned i lavere højde igen. Tidligt næste morgen kl. 3.00 begyndte motoren at sætte ud: et tændrør i én af flyets seks cylindre fik defekt. Cylindren måtte standses, og flyet fløj nu videre for fuld gas på fem cylindre. Men det forbrugte langt mere brændstof end oprindeligt forudset.

Efter 35,5 times flyvning fik de øje på damperen *Pennland*, som Johannsen cirklede omkring flere gange for

I 1931 gik Christian L. Johannsens spektakulære atlantehavsflyvning galt: Efter næsten 36 timer i luften løb flyet tør for brændstof og måtte nødlande på havet.

Foto: Andersson Aviation History Site.

Christian L. Johannsen (bagest) i Dansk Luft Rederis tyskproducerede Rumpler C.I. ca. 1920. Det er postassistent Borreschmidt og en ukendt, ung dame.

at påkalde sig opmærksomhed. Flyet fløj nu kun på brændstofdampene. De tre mænd skønnede dog at være tæt ved land, men inden de fik land i sigte, løb flyet tør for brændstof og måtte nødlande på havet. Johannsen landede uden problemer, men da flyet ikke var en vandflyver, ville den forventeligt synke. Ingeniørerne på Junkers havde dog stillet i udsigt, at flyet ville kunne holde sig flydende ca. 20 timer. Hvis flyet lå på handelsruten mellem Halifax og Azorerne, ville de muligvis kunne holde sig flydende, indtil et skib kom forbi.

Men da de 20 timer var ved at være gået, uden at hjælpen endnu var kommet, svandt håbet ind. For at spare vægt havde de undladt at med-

bringe et radioapparat. Det fortrød de nu bittert, efterhånden som dagene gik. "Vi ventede hvert øjeblik døden, men vi frygtede den ikke", erklærede Veigas senere. "Jeg havde en lille revolver med. Når tiden kom, så ville jeg skyde mig en kugle for panden." Rody udtalte ved samme lejlighed, at han ville skære sine pulsårer op. Johannsen, derimod, mente, at det jo kunne være lige meget, hvordan man døde: "Jeg ville gå ned med flyet", udtalte han.

Det viste sig heldigvis, at de tomme brændstoftanke gav flyet rigelig opdrift til længere tid end 20 timer. I seks dage drev de tre nødstedte omkring, mens de overlevede på en ration af én plade chokolade til deling og

ni liter destilleret vand, der egentlig var tiltænkt kølesystemet.

Endelig den 18. september 1931 blev de skibbrudne samlet op af det norske fragtskib *Belmoira* og reddet. Fragtskibet var på vej til Europa, men de tre blev undervejs overført til den norske luksusliner *Stavangerfjord*, der var på vej til New York. Mange af de velhavende passagerer havde både foto- og filmkameraer om bord, så der findes talrige fotos og endda filmklip, der viser de tre vovehalse gå om bord på passagerskibet. Johannsen og hans to rejsefæller fik ved ankomsten en heltemodtagelse i New York og blev modtaget med en stor ticker-tape parade ned ad Broadway.

I oktober 1931 ankom Christian L. Johannsen til lufthavnen i Kastrup på Amager, hvor han blev varmt modtaget af bl.a. trafikministeren.

Johannsen turnerede de følgende måneder i både Danmark og Tysk-

land med foredrag om sine spændende eventyr. De er (fra venstre mod højre): Sønderjyden Christian L. Johannsen (pilot), portugiseren Fernando da Costa Veiga (2. pilot) og tyskeren Wilhelm Rody (passager).

land med foredrag om sine spændende eventyr.

I 1940'erne vendte Christian L. Johannsen efter et mere end almindeligt omflakkende liv hjem til København. Og havde de første 50 år af Johannsens liv været fyldt med drama, så blev hans otium en hel del mere roligt. Han supplerede sin beskedne folkepension som lappeskrædder med at reparere tøj.

Christian L. Johannsen døde i 1972, 82 år gammel. ■

Litteratur

Lennart Andersson: *A History of Chinese Aviation*, 2008.

Vocke: Ozeanflug von Rody, Johannsen und Veiga. I: *Luftfahrt International*, 1981, Nr. 9.

www.junkers.de/blog/der-ozeanflug-versuch-der-w-33-esa/

Samt følgende artikler i *Flyv, Officielt Organ for Det kongelige danske Aero-nautiske Selskab*:

Dansk-tysk Atlanterhavsflyvning startet, nr. 9, september 1931.

Miraklet paa Atlanterhavet. Christian Johannsens Atlanterhavsflyvning, nr. 10, oktober 1931.

Atlanterhavsflyveren Chr. Johannsen i København, nr. 11, november 1931.

Grænselandskronikken

Af redaktør Poul-Erik Thomsen

Med bopæl i Tinglev i mere end et halvt århundrede har Poul-Erik Thomsen fulgt det sønderjyske og slesvigske grænseland på nærmeste hold. Kronikken bygger hovedsageligt på historier fra landsdelens dagblade, men også på egne iagttagelser. Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens egne betragtninger, der ikke nødvendigvis deles af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Grænsestrid anno 2020 Bemærkelsesværdigt. Vel endda paradoksalt!

LIGE NETOP 100-ÅRET for den folkevalgte dansk-tyske grænse, er de cirka 70 kilometer fra Flensborg Fjords indre til Vadehavets skiftende vandkant endnu engang blevet et stridsemne. Ikke alene er mange festligheder og markeringer blevet aflyst af en virus, der har overtaget verdensherredømmet. Men det, der skulle have været en fest og en hyldest til en grænse, der trods alt har ligget det samme sted siden 1920, udviklede sig i stedet til endnu en forbitret strid.

Ikke at der har manglet Dannebrogts farver. Rødt og hvidt har dog meget mere stået som afspærringer, der har sat en stopper for den frie bevægelighed på tværs af grænsen. Noget, der ellers var blevet en selvfølgelig i et fælles sønderjysk-sydslesvigs

grænseland efter flere år i Schengenland.

Da statsminister Mette Frederiksen og den danske regering så sig nødsaget til at lukke Danmark helt ned for at undgå et Corona-kaos på de danske sygehuse, betød det altså også, at bommene gik ned og med ét adskilte Danmark og Tyskland. Adgang forbudt. Både den ene og den anden vej.

I en lokal hverdag har en sådan afspærring ved selv de mindste overgange en mærkbar effekt på dagligdagen. Og i den grad kastede det gus i Genforeningens festmaskineri.

Reaktionen mod grænselukningen har især været skarp fra det danske mindretal i Sydslesvig og fra det tyske mindretal i Sønderjylland. Ofte tilkendegivet i *Flensborg Avis* og *Der Nordschleswiger*. Og med betydelig større irritation over de rød-hvide spærringer end de sort-gule bomme.

Det ligger naturligvis i de to mindretals DNA, at de skal protestere mod det, der for dem også bliver en følelsesmæssig spærrebom. Mindretallene har da også gjort det beundringsværdig energi.

Det blev tydeligt, at der var en endog meget stor forståelseskløft mellem det dansk-tyske grænseland og et Christiansborg, der også havde sit at slås med i forhold til den efter hovedstadsforhold noget mere nærliggende dansk-svenske region.

Regeringen forstod ganske enkelt

Grænsen i Rudbøl set fra den tyske side. Clara Christensens hus i Rudbøl ligger midt mellem den danske afspærring og den tyske grænse. Siden midt i marts har hun været lukket inde, og hun har problemer med både at parkere, komme af med affaldet og få sin post.

ikke kompleksiteten i en så fuldstændig lukning af jubilæumsgrænsen. Lige så tydeligt var det, at de skarpeste kritikere af afspærringerne ved grænseovergangene ikke kunne overskue de nødvendige beslutninger, som både Tyskland og Danmark besluttede at træffe for at undgå et dødbringende corona-vanvid.

De to mindretal og især *Flensborg Avis* på lederplads overspillede da også deres kort.

Under alle omstændigheder er det vigtigt, at alle parter efterfølgende sætter sig hen og bliver klogere på hinanden. Der er tale om en grænse, som er demokratisk valgt, og som nu - som 100-årig og i fremtiden - har fortjent at blive behandlet med en værdighed.

En betingelse, som Danmarks justitsminister som grænsechef med fordel kan tage noget mere til sig. Samtidig med, at to mindretal må tage til efterretning, at de altså er en del af en større helhed.

Til lykke med fødselsdagen

Hvordan er det nu: Fejrer eller markerer vi Genforeningen 2020?

I Sønderjylland er det et flertal, der meget gerne vil fejre, at de danskinsdende nordslesvigere i 1920 stemte for et tilhørsforhold til det danske kongerige. Her er Genforeningen altså en fest.

Så meget fest, der nu er plads til efter corona-nedsmeltingen. Desværre er det meste aflyst eller flyttet til 2021. "Hut ab", hvis det lykkes for

borgmester Thomas Andresen og sekretariatsleder Simon Faber - de to ledende personligheder bag genforenings-fejringen - at genskabe en feststemning i 2021 efter at de i flere måneder nu ikke har bestilt andet end at sætte streger hen over aflyste arrangementer i et ellers imponerende program.

Det danske mindretal i Sydslesvig kan naturligvis ikke som sådan fejre en genforening, som det ikke blev en del af. Her bliver det markeret. Men de dansksindede sydslesvigere har alligevel noget at fejre. Og det gør de også. Selvfølgelig med behørig afstand Uden de store forsamlinger.

I den seneste udgave af Sydslesvigsk Forenings informationsblad, "Kontakt", bliver der smilet til en rund fødselsdag. Til lykke til SSF med de 100 år.

Til lykke, skriver statsminister Mette Frederiksen. "I er ikke blevet glemt, og I vil heller ikke blive glemt", skriver statsministeren.

Der er - blandt andre - også fødselsdagslykønskninger fra Folketingets formand, Henrik Dam Kristensen, formanden for Grænseforeningen, Jens Andresen, og kulturmini-

ster Joy Mogensen. "Uden Sydslesvigsk Forening havde der nok ikke været et så levedygtigt og mangfoldigt dansk mindretal i Sydslesvig i dag", skriver den socialdemokratiske kulturminister.

"Für den Erhalt unserer kulturellen und sprachlichen Vielfalt in Land hat der Verein bis heute eine herausragende Bedeutung", skriver Slesvig-Holstens ministerpræsident, Daniel Günther, CDU.

100-årige Sydslesvigsk Forening får også en hilsen fra formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Hinrich Jürgensen, hvis tyske mindretal også selv kan fejre en 100 års fødselsdag.

Er der noget, vi har lært i de sidste 100 år, så er det, at vi skal agere selvstændigt - og gerne i fællesskab - også i de næste 100 år, skriver lederen af det tyske mindretal i *Kontakt*.

"Selvstændigt - i fællesskab". Et udtryk, der passer til tiden.

Ingens tvivl om, at flere betragter

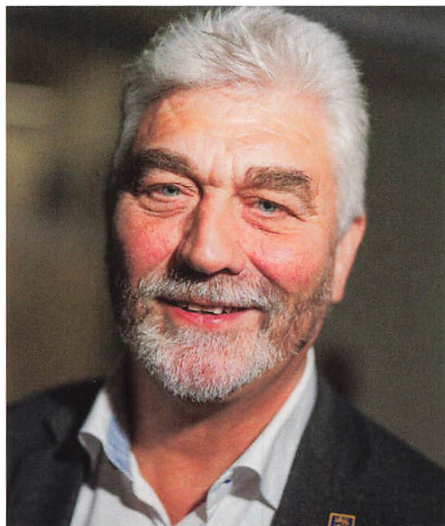

Foto: Martin Ziemer, Flensburg Avis.

Formand for Bund deutscher
Nordschleswiger (BDN),
Hinrich Jürgensen.
Det tyske mindretal kan i 2020
fejre 100-års fødselsdag.

Sydslesvigsk Forening som den førende i det danske mindretal. Det er også foreningens egen selvforståelse. Til gengæld er det ikke en udlægning, som hverken Skoleforeningen eller Vælgerforeningen sådan uden videre vil skrive under på.

Lige netop i 100-året for Sydslesvigsk Forening er der da nu også kommet et udspil til en ny struktur for det danske mindretal syd for grænsen, der i modsætning til det tyske mindretal i Sønderjylland ikke har en enstrengt ledelse.

Fire modeller er nu i spil. Lige fra noget nær det samme som hidtil til en omfattende strukturel ændring af mindretallets organisation. Efter de venligtsindede fødselsdagshilsner kan der nu komme en debat, der bliver betydelig mere konfliktyldt. Men alligevel helt nødvendig.

Auch ihr gehört zu Dänemark

Det var ikke så meget det, hun sagde, det var måden hun sagde det på, der vakte opsigt. Og endnu en tale på Dybbøl Banke er blevet historisk.

Danmarks statsminister, Mette Frederiksen, deltog i en direkte tv-udsendelse, der ikke var blevet aflyst i genforenings-året. I sin tale slog hun over i tysk og sagde sætningen, der sandsynligvis nu vil blive mejslet ind i massiv granit på Knivsbjerg.

“Auch ihr gehört zu Dänemark”, lød løftet til det tyske mindretal fra hele landets statsminister. En udtalelse, som fik chefredaktør Gwyn Nissen til at stille spørgsmålet i en leder i *Der Nordschleswiger*: “Träume ich, oder bin ich wach”.

Nissen er tydeligvis meget vågen, og han svinger sig op til at mene, at nu behøver det tyske mindretal aldrig mere at skulle dukke sig, “weil wir Deutsche sind”, og “nie wieder sich selbst als geduldete, zweitrangige Bürger zu sehen”

Tålte, andenklassens borgere! Er det ikke længe siden, det har været tilfældet?

Sådan set sagde Mette Frederiksen ikke andet end en selvfølgelighed. Bare på tysk.

Imponerende grænselands-serie

Én ting er helt sikkert, når en dansk tv-kanal sender en serie, der har udgangspunkt i en danmarkshistorisk begivenhed: Der vil blive påpeget fejl. Faktisk vil der altid være nogle, der bare sidder på lur for efterfølgende at kunne optræde som bedrevidende.

Det er også tilfældet med *Grænse-land* med den populære skuespiller Lars Mikkelsen som den gennemgående ‘historielærer’.

Ikke for her at påstå, at serien var fejlfri. Blandt andet var der problemer med at få sprogtonen til at passe med tiden.

Et kritikpunkt var, at H.P. Hanssen står som en stor taler på Dybbøl i 1920 og hyldes af en stor folkemængde. Historisk set er det faktisk forkert. H.P. Hanssen var placeret meget langt nede på rækken af talere, og der var gjort forsøg på helt at holde ham væk.

Alligevel var scenen retvisende på den måde, at den som en flot finale fortæller, at H.P. Hanssen efterfølgende er blevet hyldet som det, han var

Skuespilleren Jacob Engmann spillede rollen som H.P. Hanssen i både afsnit 3 og 4 af Danmarks Radios store tv-serie *Grænseland*. Her står han på talerstolen på Dybbøl den 11. juli 1920.

- manden bag Genforeningen.

Det er også vigtigt at huske på, at serien *Grænseland* ikke udelukkende var tiltænkt de historiekyndige i Sønderjylland og Sydslesvig. Vel endda tværtimod. Det var en fortælling, der skulle gøre hele Danmark klogere på et stort øjeblik i et grænseland for omkring 100 år siden.

Derfor var *Grænseland* en stor succes med en kunstnerisk frihed, der holdt sig indenfor en historisk ramme. Og så er det måske også lige værd at erindre os om, at historie - i modsætning til matematik - ikke har en helt entydig facitliste.

Når lokalpolitik er beskidt

Selv om der endnu er mere end et år til det næste kommunalvalg, så arbejdes der allerede nu i kulisserne i flere partier på at forberede sig på den 16. november 2021.

I Aabenraa Kommune blev det således tilbage i oktober 2019 afgjort, at Erik Uldall Hansen er udset til at være socialdemokraten, der skal udfordre den siddende borgmester, Venstres Thomas Andresen.

Erik Uldall Hansen overtog opgaven som gruppeformand, og i princippet er duellen mellem udfordrer og mester allerede i gang. Indtil nu uden den store dramatik, selv om Socialdemokratiet i tiltagende grad forsøger at skabe kant til modparten. Det er helt som det skal være.

Anderledes i Tønder Amt, hvor forberedelserne til kommunalvalget i november 2021 nu er sprunget fra den politiske kulisse til en åben scene med publikum på. Et opgør i partiet Venstre viser, at lokalpolitik kan være beskidt.

Klimaet er forgiftet i byrådssalen, og som journalisten Uwe Iwersen fra

JydskeVestkystens Tønder-redaktion har skrevet, så er der tale om "den totale nedsmeltning i Venstre".

Konflikten har dybe rødder. Traditionelt ser købstadens Venstre sig som lokalforeningen, der har førsteret til borgmestermagten. For år tilbage, da Venstre opstillede Bente Kirchner fra Tønder som borgmestercandidat, udløste det en splittelse i en by- og i en landliste, og Hans L. Hansen fra Abild blev borgmester.

Den nuværende borgmester, Henrik Frandsen, er bosiddende i Skærbæk og har sin lokalforening bag sig. Men andre Venstre-lokalforeninger som i Møgeltønder og Løgumkloster udfordrer nu Skærbæk. Og Henrik Frandsen, der som forhenværende gårdejer går efter at blive genvalgt som borgmester i Tønder Kommune i 2021, er nu udfordret uden side-stykke.

På et møde på en mark ved Ager-skov sad omkring 700 Venstre-medlemmer fra hele den geografisk set meget store kommune, og afstemningen viste, at Venstre nu stiller med en ny spidskandidat, for det var Martin Iversen fra Møgeltønder, der fik 19 flere stemmer end Henrik Frandsen, mens 55 tilsyneladende valgte slet ikke at stemme.

Iversen-flertallet er en sensation set i lyset af valgresultatet i 2017. Henrik Frandsen fik et enestående flot valg med flere end 2600 stemmer, og han trak flere af de andre 14 Venstre-medlemmer ind i byrådet. Om nogen sad Henrik Frandsen nu nærmest nagelfast i borgmesterstolen på rådhuset i Tønder.

Han sad også for bordenden, da de øvrige poster skulle fordeles. Og her ligger roden til alt ondt. Selv om en Jens Møller fik flere personlige stemmer end de fleste øvrige, så blev han alligevel forbigået. Kort efter var Venstres gruppe reduceret til 14. Jens Møller har siden været løsgænger.

Det er kommet til flere dramatiske opgør i byrådsalen. Henrik Frandsen er blevet kædet sammen med flere uheldige sager. Ikke mindst med de flere millioner, som en ny skole i Skærbæk er blevet dyrere end aftalt.

Derimod fastholder den nu udfordrede borgmester, at han har passet sit job til kommunens fordel, og han er tydeligvis bitter over, at han nu ikke får mulighed for at søge et genvalg som Venstres borgmestercandidat.

Derfor er sidste kapitel i Venstre-dramaet i Tønder Kommune endnu ikke skrevet. På forhånd er det givet, at det bliver alt andet end skønlitteratur, der udgives.

For hvad gør Henrik Frandsen nu? Tager han til takke med at blive opstillet af Skærbæk et godt stykke nede på en V-liste med et håb om, at han derfra kan blive den fra Venstre, der får de fleste stemmer?

Eller bliver Venstre splittet, og ser vælgerne Frandsen på en ny liste?

Fortsættelse følger ...

Jepsen og hans Sønderjylland

Den sønderjyske forfatter, Erling Jepsen - født og opvokset i Gram - har skrevet endnu en roman, hvor han giver sin helt specielle fortolkning af genforenings-jubilæet i en beskeden

landsbyflække. Bogens titel er *Erna og rumæneren*, og i en anmeldelse i Jyd-skeVestkysten - og også bragt i Flens-borg Avis - giver Michael Mogensen romanen fem ud af seks flueben.

Kulissen er Bramstrup. En fiktiv landsby, som Erling Jepsen dog tyde-ligvis har hentet inspiration til fra den udgave af Jepsen-Sønderjylland, der er meget mere ruin end slot, mere vildtvoksende forhaver end prydelige parker og måske nok med flere sådan lidt småkriminelle end helt lovlydige borgere.

En side af Sønderjylland, som måske nok er pletvis lokalægte, men som ikke yder landsdelen som helhed retfærdighed. Når Erling Jepsen alligevel holder fast i dette lavstatus-univers, så forklarer han det med, at det er hans måde at protestere mod, at landsdelen i alt for høj grad er overladt til sig selv. Her 100 år efter Genforeningen.

Ingen tvivl om, at Erling Jepsen er en fremragende romanforfatter. Han kan på én og samme tid får en læser til at forfærdes over nedrige forhold i et lille, sønderjysk samfund - og på samme tid dyrke morskaben og det lunefulde.

Med Frelle Petersens succesrige film, *Onkel* i frisk erindring og med tanke tilbage på eksempelvis en anden film som *Kunsten at græde i kor*, der også er en Erling Jepsen-roman, får fortællingen om Sønderjylland måske nok samlet set en skæv side.

PR-foto, Cylindral.

Det er ikke en bebrejdelse mod hverken Frelle Petersen eller Erling Jepsen.

Kendt politiker træder tilbage

Ingen skal beskyldes en Meyer for at løbe af pladsen i utide.

I 40 år er navnet Flemming Meyer blevet sat i forbindelse med politik syd for grænsen. I 11 år har Flemming Meyer, der også er formand for Syd-slesvigsk Vælgerforening, haft sæde i den slesvig-holstenske landdag i Kiel.

Nu har Flemming Meyer så besluttet at indlede et generationsskifte. I første omgang er det Christian Dirschauer, der afløser Meyer i Landdagen. Om godt et års tid skal der også findes en efterfølger for Meyer som formand i SSW.

Flemming Meyer har på flere måder været en markant politiker med et kendt udgangspunkt i nærheden af venstrefløj. Han havde sandsyn-

ligvis været medlem af De Grønne, hvis han altså ikke var født ind i det danske mindretal i Sydslesvig.

Flere gange har Meyer også markeret sig som modstander af danske forsøg på at lukke grænsen mere eller mindre, og han står i betydelig afstand til udlændingesynspunkter, der hører hjemme i Dansk Folkeparti eller Nye Borgerlige.

Selv om Flemming Meyer altså har været med i mange år, så er han aldrig sluppet ud af sin fars skygge. Karl Otto Meyer blev en legende som politiker og meningsmager, og han er også efter sin død den største Meyer i det danske mindretal i Sydslesvig.

Det er dog en kendsgerning, at sønnen altså også har skabt sine resultater. Ikke mindst, da han stod i spidsen for det SSW, der blev en del af en delstatsregering i Kiel. Der

skrev Flemming Meyer historie.

Med hans farvel til Landdagen er det da også en æra, der slutter.

Selv om Flemming Meyer altså nu er på retræte, så er han ikke færdig i politik. Endnu mangler SSW nemlig at få afgjort, om det slesvigske mindretalsparti også skal stille op til det næste forbundsvalg. Uden Meyer er det ikke blevet lettere at finde kræfter nok til så stor en opgave.

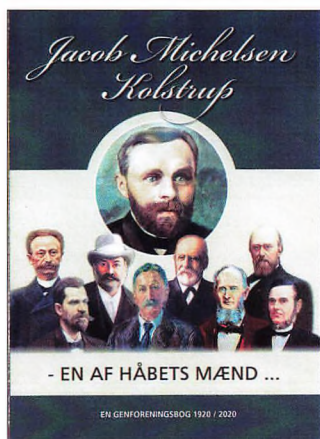
Måske Sydslesvigsk Vælgerforening så også skeler lidt over grænsen. Udsynet er vel ikke spærret?

I Sønderjylland har Slesvigsk Parti - det tyske mindretals politiske gren - besluttet ikke at stille op til regionsrådsvalget i 2021. Her er der altså et flertal, der ikke mener, at bukserne kan holde til, at partiet har det ene ben i et mindretalsområde og den andet ben i flertalsland. ■

Efter 40 år i politik træder SSW-profilen Flemming Meyer tilbage og overlader sin post i den slesvig-holstenske landdag til Christian Dirschauer.

Foto: Lars Salomonsen, Flensborg Avis

Lis Mikkelsen: Jacob Michelsen Kolstrup - en af håbets mænd. Udgivet af Karen Michelsen og Anne-Helene Michelsens Fond af 25. oktober 1995. 2020. 220 sider, ill. Pris 150,- kr. (vejl.)

Som et bidrag til Genforeningsjubilæet har Egns Museet Jacob Michelsens Gård i Aabenraa udgivet denne biografi om gårdejer Jacob Michelsen, der var en af frontkæmperne i kampen for Nordslesvigs genforening med Danmark.

Jacob Michelsen blev født i 1845 som søn af en skibsbygger med en fremtrædende position i Aabenraa, men drengen blev forældreløs allerede før konfirmationsalderen. Gode venner af familien tog sig af hans videre opdragelse og uddannelse. Et ophold på Landbohøjskolen i København blev et godt udgangspunkt for et virke inden for landbruget, og gennem sit ægteskab med sogne-

fogeddatteren Karen Møller fik han en fremragende støtte såvel i sit privatliv som i sit arbejdsliv. Starten på ægteskabet var turbulent, eftersom svigerfaderen konsekvent modsatte sig sin datters giftermål, mens svigermoderen støttede det unge par. Parret erhvervede gården i Kolstrup og fik fire børn. Kampen for danskheden lå ægteparret meget på sinde. Jacob Michelsen engagerede sig på forskellig vis i det nationale arbejde og endte som formand for Sprogforeningen. Personligt nåede han desværre ikke at opleve Genforeningen, han døde i 1899, men for hans enke og børn var det et håb, der blev opfyldt.

Gården forblev i familiens besiddelse. Som årene gik, rykkede købstaden tættere og tættere på, og det endte med, at kommunen i 1961 overtog landbrugsjord og avlsbygninger. Jacob Kolstrups gård blev omdannet til et egnsmuseum, først drevet af Museum Sønderjylland, fra 2018 af Aabenraa Kommune.

Familien Michelsen har efterladt sig et væld af genstande, billeder og papirer, en guldgrube for en god forfatter. Bogen er på én gang kulturhistorie og politisk historie; slægtshistorie, landbrugshistorie og lokalhistorie. Levende fortalt og rigt illustreret med mange fine billeder i sort/hvid og farve.

Britta Bargfeldt

Steffen Riis: Genforeningen 1920 i to bind: Vi vil hjem til Danmark (bind 1) og Genforeningsfesterne juli 1920 (bind 2). 320 +270 sider, rigt illustreret. Pris 499,- kr.

Det er et stateligt værk, Steffen Riis har udgivet med støtte fra Danmarks-samfundet. To store bind i A4-format med lige knap 1.000 billeder, både fra egne samlinger og fra arkiver over hele Danmark. Forfatterens in-

teresse for Genforeningen udsprang oprindeligt af hans passion for posthistorie, og en betragtelig del af værket fyldes da også med gengivelser af postkort og fotos fra alle afkroge af landet. De mange illustrationer kæder forfatteren sammen i en kronologisk naturlig rækkefølge ved hjælp af korte tekster og uddrag af den rige litteratur om afstemning og genforening, lige fra officielle bekendtgørelser til erindringslitteratur. Således går illustrationer og tekst hånd i hånd.

Værket bidrager ikke med megen ny viden, men det er heller ikke intentionen. Til gengæld sammenfatter det megen spredt viden og sætter det hele ind i en større sammenhæng. Det vil derfor være et nyttigt værk at have stående, når man i fremtiden hurtigt skal orientere sig i afstemningskampens og Genforeningens historie - ikke mindst lokalt.

René Rasmussen

Kom og vær med i et grænseløst fællesskab

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Aabenraa Jens Overgaard
jensovergaard49@gmail.com • tlf. 4010 8142

Haderslev Peter Popp Andersen
kapopp@outlook.dk • tlf. 2066 7622

Sønderborg Kirsten Fanø Clausen
kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder Marie Stamp
stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen Hans Harald Sørensen
hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn Henning Haugaard
haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 7550 4339

Så bliv medlem af Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt *Grænsen – magasinet om mindretal, sprog og kultur*, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside www.graenseforeningen.dk eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

Formålet er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

H.P. Hanssens svære valg

Af museumsinspektør Mikkel Leth Jespersen

DEN 17. SEPTEMBER 2020 åbner Museum Sønderjylland dørene for en original og tankevækkende udstilling om Genforeningens helt centrale personlighed: politikeren, redaktøren og frem for alt sønderjyden H.P. Hanssen. I 1920 lykkedes hans livsværk, da grænsen mellem Danmark og Tyskland blev afgjort ved folkeafstemning. Nu fik man en grænse trukket efter de nationale flertals ønsker og ikke efter de skiftende politiske magtforhold mellem Danmark og Tyskland.

Udstillingen sætter fokus på en række af de svære valg, H.P. Hanssen og de danske sønderjyder måtte træffe på vejen til Genforeningen:

Skulle man blive og kæmpe eller udvandre til Danmark? Skulle man forsøge at få Flensborg med til Danmark, til trods for byens markante tyske flertal?

Valgene havde en pris, og en af konsekvenserne var at H.P. Hanssen måtte sende sin søn i krig.

Dilemmaerne anskueliggøres i et rumligt univers af projektioner, lyd, film og et bredt udvalg af genstande fra tiden. Således opstiller udstillingen en verden bestående af de associationer, som H.P. Hanssen og sønderjyderne må have haft, når de stod over for deres svære valg. Ved hvert dilemma bliver den besøgende spurgt: Hvad ville du have gjort? ■

Foto: Museum Sønderjylland.

Museum Sønderjylland

Hvornår	Særudstillinger	Hvor
22.11.19 - 18.10.20	Grænseløs Påvirkning - den grænseløse påvirkning af dansk bygningskultur	Arkæologi Haderslev
30.06.20 - 06.12.20	Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst (før)	Kunstmuseet i Tønder
30.06.20 - 24.01.21	Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst (nu)	Brundlund Slot, Aabenraa
30.06.20 - 24.01.21 17.09.20	Grænselandsudstillingen 50 år Genforeningens pris - H.P. Hanssens svære valg.	Brundlund Slot, Aabenraa Kulturhistorie Aabenraa
08.10.20 - 05.04.21	Fiskegærderne fra Slivsø - fiskeri i stenalderen	Arkæologi Haderslev
Arrangementer og aktiviteter		
12.09.20	Vandretur med guide i Tøndermarsken omkring Højer	Højer Mølle
15.09.20	Foredrag: Haver til fordybelse	Arkæologi Haderslev
19. og 20.09.20	Hvalfestival for hele familien	Gram Iergrav
22.09.20	Foredrag: Sjællandske jernaldergrave i Vindinge: Pragtfibulaer, romerske glas og perler	Arkæologi Haderslev
27.09.20	Udflugt: Vadehavet i en kurv	Ålbæk P-plads ved Skydebanevej, Højer
29.09.20	Strikkecafé med musikforedrag:	Kulturhistorie Tønder
01.10.20	Første Verdenskrig i musikken Historie og vin. Foredrag om den nye udstilling 100 år med Danmark.	Sønderborg Slot
03.10.20	Vandretur i marsken ved Rudbøl	P-pladsen lige inden den dansk-tyske grænse
06.10.20	Foredrag: Nye undersøgelser på vikingegården ved Erritsø	Arkæologi Haderslev
07.10.20	Arkitekturedag - Den klassiske påvirkning	Arkæologi Haderslev
27.10.20	Foredrag: De store ofringer ved Fæsted og Harreby	Arkæologi Haderslev
16.10.20	Cykeltur til UNESCO verdensarv	Højer Mølle

Og meget mere! Hold dig orienteret på www.msj.dk

Genforeningssten - de talende sten

Af museumsinspektør Tenna Rejnholt Kristensen

“Vi UNDERTEGNEDE rejste dette minde som et glædestegn for Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920; og en tak fordi jeg kom hjem efter i fire år og fire måneder at have kæmpet for en fremmed sag, der kostede vor landsdel 6.000 brave mænds liv og gjorde dobbelt så mange til invalider. Forbandet være den eller dem som af politiske grunde fjerner eller ødelægger dette mindesmærke”.

Sådan skriver Jørgen Hansen på et dokument, han i 1924 lagde i en flaske under det genforeningsmonument, han på privat initiativ rejste i Enderupskov tæt på grænseovergangen ved Gelsbro.

Glæden i Sønderjylland og i hele Danmark over Genforeningen kom til udtryk i de knap 600 genforeningssten, der i perioden fra 1919 til 1950 blev rejst til minde om begivenheden. En femtedel af dem står i Sønderjylland. Genforeningen er den historiske begivenhed i Danmark, som der er rejst flest mindsten over, og selv i nutiden rejses der sten til minde om den, f.eks. på Rønmø så sent som i 2010. Men omtrent halvdelen af de mange genforeningssten blev rejst i 1920'erne. Herefter at stilnede det lidt af, og så kom der en

ny bølge i 1945. Nogle monumenter er blevet rejst på privat initiativ, andre stod en kreds af borgere bag, og nogle gange var hele sognet med. I Lysabild slæbte således over 200 mennesker den 10 tons tunge sten 700 meter langs stranden hen til en blokvogn. Herfra trak de selv stenen på vognen hen til kirkepladsen, hvor den stadig står.

Nogle af de første sten, som blev rejst i Sønderjylland, er de sten om blev rejst på selve afstemningsdagen den 10. februar 1920, blandt andet i Kassø og Lavensby. I Kassø står stenen tæt på afstemningsstedet Kassøgård. Gårdens daværende ejer Peter Jakobsen havde i dagens anledning rejst en kæmpestor æresport, og det var også ham som satte stenen og malede indskriften på den. I Lavensby blev stenen på selve afstemningsdagen kørt med et forspand på seks heste hen til opstillingspladsen. Gårdejer Jens Klejhus skænkede stenen, som stammer fra en ødelagt langdysse på hans mark. Der blev festet og sunget til indvielsen, og stenens indskrift lader ingen i tvivl om danskheden i sognet.

Alle genforeningssten er i dag fredet som fortidsminder.